

Esej o metodologii věd

Humanitní a přírodní vědy bývají implicitně vnímány jako protiklady. Snad nic by si nemohlo být vzdálenější. Ale podle mého názoru tomu tak není, neboť v nich spatřuji shody ve větším měřítku než odlišnosti. Obojí je soubor věd, který se snaží určitým způsobem podat výklad nějaké části světa, má své přívržence i odpůrce a jakýsi ideální cíl. A jediné dvě podstatné neshody vidím v *metodologii a předmětu zkoumání*.

Přírodní vědy se zabývají, jak vyplývá z názvu, přírodou, tj. objektivní skutečností, realitou kolem nás i v našem nitru. Používá metody, které mají zaručit, že objektivní skutečnosti nebudou subjektivně zkresleny při jejich zkoumání a odvozování. Vědy humanitní zkoumají naopak kulturu, tzn. to, co člověk stvořil, a používá těch metod, které má. Ty výsledek často zkreslí, zkrátka ještě ale nebyly vyvinuty jiné, které by byly objektivnější a spolehlivější.

Konečně k otázce: Budou humanitní vědy „převálcovány“ těmi přírodními? Budu pracovat s tím výkladem mnohoznačného výrazu „převálcovat“, který říká, že po „převálcování“ humanitní vědy ztratí relevantnost, neponesou užitek a nebudou tedy zvláště hojně, potažmo vůbec, užívány či posilovány. Při posuzování této otázky se budu zaměřovat právě na dvě odlišnosti obou přístupů, tj. na předmět zkoumání a metodologii. Nejprve se budu zabývat na metody, kde budu vycházet z díla psychologa z přelomu minulého století Wilhelma Diltheye, a později na předmět zkoumání těch a oněch věd, u něž uvedu několik zásadních skutečností ohledně vývoje vědeckého zkoumání.

Wilhelm Dilthey rozdělil vědy na *přírodní* a *duchovní*, dnes nazývané humanitní, a to podle jejich odlišné metodologie. Postupy přírodních věd nazývá *objasňující*; jinými slovy, vědy jako biologie nebo fyzika naleznou v přírodě nějaký jev, který rozeberou na části a dokonale popíší jeho jednotlivé funkce, důsledky a příčiny vzniku, potažmo jeho prvotní příčinu a poslední důsledek, stejně jako jednotlivá pravidla, kterými se zaznamenaný jev řídí. Enumerací těchto poznatků a jejich systematizací je tak získán zdánlivý celek, holisticky popisující určitý systém. Je důležité zmínit, že tyto metody jsou podle současných měřítek objektivní. V zaměření přírodních věd je možné vynechat lidský subjektivní faktor a soustředit se čistě na vnímanou realitu.

Metody věd duchovních Dilthey označil za *chápací*. Daný problém je jednoduše tak složitý, že nelze rozebrat všechny jeho části a poté popsat každou z nich včetně jejích funkcí, důsledků, příčin a pravidel; přesto je ale možné problém vyřešit. Objektivní metody tu nelze použít, respektive takové postupy zatím nebyly objeveny. Humanitní obory využívají ty způsoby zkoumání, které jsme dostali od samotné přírody. Zkoumají vnitřní a vnější skutečnosti citem, nebo, chcete-li, intuitivně. Humanitní vědy vyřeší problém jednoduše tím, že věc vnímají a tu část, která je právě důležitá, pochopí, bez umělých metod, jen vhladem, pochopením, jehož fungování ale paradoxně většinou dokonale nerozumíme.

Kvůli tomu ovšem vznikají chyby. Lidská intuice je vysoce nedokonalá a dopouští se nemálo omylů, mezi něž patří základní tzv. atribuční chyba a další. Z tohoto důvodu jsou podle mého nevhodné pro dnešní scientní pohled na svět. Jsou to jednoduše vědy, které nejsou dostatečně vědecké. Znamená to tedy, že budou opravdu převálcovány těmi přírodními, objektivními, vědečtějšími? Ač to tak může z mého výkladu vypadat, nedomnívám se, že se něco podobného stane. K lepšímu pochopení pomůže další část, ve které se zaměříme na předmět zkoumání obou přístupů.

Panta rei; vše plyne. To věděl již Hérakleitos z Efesu. A platí to i pro vědy – nic není statické, vše se v nich mění, ať už jejich název, či pohled na svět. Je jasné, že vědy se nedělily vždy na humanitní a přírodní. Na začátku vědy ani rozdělit nešlo, neboť existovala pouze jedna – filosofie.

Filosofii dnes řadíme mezi humanitní vědy (nebo duchovní podle Diltheye). Tehdy obsahovala vše od matematiky po etiku. A i tehdy se chovala jako pravá humanitní věda. Předmět jejího zkoumání? Nebyla to příroda jako taková, spíše způsob, jakým člověk přírodu (tj. prostředí nestvořené díky lidskému intelektu a jedinec sám) vnímal, vysvětloval a systematizoval. Kupříkladu Aristoteles si povšiml, že kolem něj rostou rostliny a žijí živočichové. Také si povšiml, že různě vypadají, do určité míry se různě chovají a podobně, a podle toho je systematizoval. Na co ale samozřejmě ještě nepřišel byla např. Darwinova evoluční teorie nebo existence zvířecího cévního systému, genetické faktory, dnes nutné k utvoření realističtější taxonomie a mnoho dalšího. I proto se do jeho systému živočichů dostali tvorové z antické řecké mytologie.

Pansofie používala i *chápací metody*. Pýthagorás ze Samu určil, že *arché*, pralátka, ze které je vše stvořeno, je duchovní podstaty a že se jedná o *arithmos*, číslo. Jak něco takového zjistil? Použil Descartovu metodu metodické skepse, aby zjistil, co pralátkou být nemůže? Uplatnil Baconovu metodu popsanou v díle *Nové Organon*, aby si uvědomil, na co nemá hledět při hledání arché? Ne, ovšemže ne, tyto metody vznikly až mnoho staletí po jeho smrti. Pýthagorás využil pozorování a své intuice, aby si všiml, že se určité věci objevují v nějakém počtu, že jsou věci složeny z určitého množství bodů a *pochopil*, že počet je základem Vesmíru. A mimo jiné právě jeho učení poskytlo cenné základy pro to, aby se jednou matematika stala samostatnou vědou, vědou přírodní, s *objasňujícími* metodami a předmětem zájmu ukotveným v objektivní realitě.

Ze vševedy se postupem času oddělovaly stále další vědy, např. fyzika, či z novějších, sociologie. Ty, které se oddělily nejdříve, jsou vědy přírodní, jako matematika, fyzika či biologie. Postupně odvrhovaly své subjektivně zabarvující metody a soustřeďovaly se na co neobjektivnější realitu, resp. na tu její část, která příslušné vědce zajímala. Tak fyzika přišla o ideu geocentrismu, biologie zase o naivní abiogenezi, to vše díky odhlédnutí od intuice. Nemám tedy důvod nevěřit, že by se z filosofie i další vědy mohly odpoutat, a další tyto „oddělené“ vědy by se mohly stát vědami přírodními.

Dovedu si představit oddělení estetiky z filosofie, plynoucí z pokroků mimo jiné v biologickém poznání. Jakmile dokážeme izolovat všechny vlivy, ať už chemické, fyzické či snad jiné, které působí na člověka, mělo by být relativně snadné vybrat takovou jejich kombinaci, která působí jako „krásná“. Plynou z toho, myslím, dvě možnosti: Buď se estetika stane samostatnou přírodní vědou, která se bude zabývat kombinacemi vnějších a vnitřních vlivů na lidský dojem krásy, nebo bude opravdu „převálcována“ a nadále vnímána jen jako součást biologie či chemie.

Cítím, že právě odsud pramení největší nedostatek mé teorie. Totiž že nevíme, zda opravdu všechny vědy se jednou stanou přírodními. Na to ovšem mohu říci jen to, že to zatím ani vědět nelze. Otázka, zda předmět jedné vědy sloučit s předmětem jiné nebo je nechat rozdělené závisí například na pracovní síle, která bude moci být vynaložena v této sféře, na schopnosti lidí se učit a rychlosti sdílení informací – tzn. jak široce se vědci budou mít možnost zaměřit a na kolik částí tedy vědy rozdělit. Pokud by se všechny vědy měly stát přírodními dnes, věřím, že by se rozdělily na ještě menší jednotky, než je např. etika.

Závěrem, humanitní vědy nejsou až tak rozdílné od věd přírodních a každá z nich má potenciál přírodní se stát, a to postupnou objektivizací předmětu a jednotlivých postupů zkoumání. Nevíme ale, zda jim zůstanou stejné názvy a jestli se nestanou pouhou součástí jiné vědy, neboť to závisí na momentálních možnostech vědců.